

LIBURUAK

MARX ETA NAZIOA

GOTZON M. GARATE EGILE

- Egiatzko komunista batek bigarren mailan ezarriko du herri problema, nazioarteko arduraren mendeko emanez (or. 100).
- Horregatik, herri-askatasuna seriooki nahi izan, eta «iraultza sozial marxistaren» ondorenerako uzteza, zorakeria du-gu. Mito huts bat da hori (or. 131).

Hona euskal liburu bat bozkarioz eta aho-betean goresleko ordua, kontrarioen lotsa ta esamesen bildurrik gabe!

Istilu bide asko eman du marxismoak: bere burua beregain ikusi nahi lukean herriak zer espero lezake marxismoarengandik? Zer dio Marxek nazio arazoaz? Nola burura klase arazoak eta nazio arazoak elkarri buruz-buru? Galderarik enplegatuta da Garateren bigarren liburu hau:

Gotzon M. Garate, *Marx eta Nazioa*, ETOR ed., 1972, 207 orrialde, niru aurkibide (izenena, gaiena, kapituluena), erabiltako hitzen hiztegia. Euskera Dionisio Amundarainen euskera.

Aspaldi esan zen: «Heuskara, laigi adi plazara». Ta gero askotan birresan da, laigi adila nahiz laigi dela. Baina beharbada lehenengo aldiz beste kontrapasak ere aipa genitzake: «Lengoajetan ohi intzan / estimatze gutitan. / Orai aldiz hiz behar du / oheria orotan» eta «Ezein ere lengoajerik / ez frantzeza, ez bertzerik / orai ezta erideiten / heuskararen parerik».

Alegia, ez frantzezan eta ez bestetan aurkitzen da liburu honen parerik. Euskal irakurleak ba du zer poztu.

Marxismoa Marx baino gehiago da iadanki. Garate, halare, bere lineari jarraiki, Marx eta Engels atzertkatzera mugatu da bigarren liburu hontan ere (lehenengoa *Marxen marxismoa*, 1971).

Asko ta gaizki alpatu bezain gutxi aztertu da Marxen eta nazio arazoaren problema. Marxismoa (guztitarra) ta nazio-arazoaz atzertkatu denean ere, Lenin eta Stalinen lanez baliatu ohi da, gehienetan Marx, ikutu txiki bat eman, legea egin ta gainetik pasatzeko. Honen bentaja zera da: marxismoa lehenik presuposatu ditekela, gero nazio-zale agertuz. Nazio-zale izatekoan marxismoari eman beharra dagoen barru aldaketaz axolatu gabe. Truko zahar bat, gure artean oso korrientea. Edozeinek agertu nahi bait du marxista, eta edozeinek nazio-zale ere. Haatik ere bion lotura ez da batera erraza, federekin ez baino logikarekin lotu nahi bada batik bat.

Igaz Parisen Nikos Poulantzas eta Michel Lowyk marxismoaz eta nazio-arazoaz emandako kursoaren apunteetan (Maspero-n kalgi) orri alde ta erdi bakarrik betetzen du Marxek, arlo koroniala ta gutxi hartuz. Honelaxe hasten dira notaok (gaztelaraz): «Marx no tiene una teoría coherente sobre la cuestión nacional. No ha estudiado esta cuestión en concreto. Por consiguiente habremos de remitirnos a su práctica». Bi kaso alpatzen da. 1) Polonia: «hay una ambigüedad en Marx respecto a la cuestión de Polonia». 2) Irlanda: iraultza proletarioarentzat onuragari eritirik, Marxek irlandarren nazio burruka onesten du. Esandako paristar irakasleek, nik entuzte ez baino apuntean bidez bakarrik eza-gutzen dudun kursoan askoz gehiago ere irakatsiko zuten, ezpai-

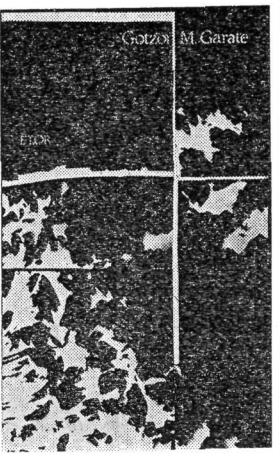
rik gabe. Baina funtsezkoena notaotan bildurik dagoela sinetsi ditekete. Batez ere gal hontaz diharduten liburu ta saiakera guztietan horixe besterik aurkitzen ez dela kontu eginik.

Marxen hutsune hau nabarmena da. Leninek ere ezagutzen zuten, ta garbi salatuta. [Euskaldunen batzuek bakarrik falta dira hortaz enteratzeko]. Garatek ere: «Marx ez zen gauza izan, herri arazoaz bere egiatzko mailan planteatzeko» (or. 61). Hau ezagutu beharra dago aurrera egitekotan: gaizta sendatzeko ezagutu egin behar da.

Eta Garatek mendebaleko hizkuntza haundietan behintzat gal hau sekula aztertu ez den bezala sakondu digu. Bere lehenengo liburua edonongo edozein marxismoari buruzko eskuliburu bezalakoxea bazen, oraingo hau inongo liburu inor ez bezalakoa da. Garateren «Marx eta Nazioa» ikaragarri lan ona da, aparta, bakarra, metodo zorrotz eta argikoa, osoa, bete-betea, zientifikoa erabiltu. Eta euskera zoragarria du, gal ta xarra bazuen ere.

Garate guztiz zientifikoki aritu zaigu. Bibliografia ugari ta egokiaz zer esanik ez: profesionalaren eskua ikusten da. Baina galaren zalak bere metodoa, ez atzertkatarakoan eta ez azalpiderakoan, behin ere ez nahastu izana edozein tunduriduta utzeko da. Ez bait du nekarearen aurrez-aurre marxismoa sinpletzatzea, eta materialaren urriaz ta fragmentarioez ere ez inondik amatu ezin zaion tesi bakanak botatzea, refugiorik bilatu. Ia beti egin ohi diren okerrak. Garate teoria guztia birrerarik du, atal-iki atal. Sare guztia eman digu: nazio arazo oso-osorik (Marx baitan duen osotasunarekin) eta Marxen sistimaren barruan daduzkan implikazioak. Segurtasun ta gaiaren nagusitasun soberanoz beste, erraz eta argi darabil bere gaia. Gaia trinko adierazten da, baina ez laburregi; implikazioak ez zabalegi, agian zerbait urri (marxismoa ezagutu behar liburu bere neurrian estimatzeko). Doi-doi burura daitake liburuarentzat eskema errazgorri eta aldi berean egokiagorri, hauziaren ikusalde orori, bat zabartu gabe, justizia egitoke. Guzti honen aparteko merezimendua estimatzeko egitekoaren zaila ezagutu behar da, izan ere.

Material betetasun honek eta atzertketa zorrotzak Garateri (Poulantzas eta Lowry ez bezala, adibidez, eta nire ustez orain arte beste inori ez bezala) permititzen dio aurkitzea, «Marxek hari bati berari garbi jarraitu (ziola) beti, nazio-arazori buruzko bere teoriarioz jarrean». Marxen nazio-arazori buruzko teoria osotasun honen sistimaz atzertketa lehenengoa dugu Garate, S. Bloomen *The World of Nations* kenduta behinik behin.

berik ia beti. Sistimaren barruan egokitu ere gaberik: sistima legez dagozkin loturak, atzertkariak berak osatu behar ditu, estatua txikitu baten pusketak atzera elkarkezkoan bezalakoxe nekeekin. Horregatik esatera deslaite, gutunen, lagunagandiko Marxen berrien eta lerro arteko mami apurren ehize-lan erne, guztiz atzarria burutu behar da lehenik, gaila osatzeko. Garatek hontan egin duen lana, material biltzen eta sistimaz ordenatzen, funtsean ezin gaindituzko da. Baina lan material horren ondorengoa ez da txikiagoa: bildutako material guzti hori sistimari txertatu beharra, sistima marxistaren arauen modu justuan. Hontan ere maisu agertu da Garate.

Material betetasun honek eta atzertketa zorrotzak Garateri (Poulantzas eta Lowry ez bezala, adibidez, eta nire ustez orain arte beste inori ez bezala) permititzen dio aurkitzea, «Marxek hari bati berari garbi jarraitu (ziola) beti, nazio-arazori buruzko bere teoriarioz jarrean». Marxen nazio-arazori buruzko teoria osotasun honen sistimaz atzertketa lehenengoa dugu Garate, S. Bloomen *The World of Nations* kenduta behinik behin.

(Jarraitzeko).

Jose Azurmendi

Marzelino Soroa Lasa (1848-1902)

Aintzina bateko zuberotar Pastoralak, Peñafloreda'ko kondearen El Borracho burldato aramaiotar Barrutia'ren Gabon-gaberako Ikuskizunaz gaiti, M. Soroa'ren lanak ditugu gure euskal teatruaren asikin joriak. Donostiar urdui onek, beraz, aipamen berezia merezi du gure literaturan. Baita onekin bat, aipagarri ditugu onen jarraile bezela etorriko zaizkigu beste antzerkille batzuk ere: Artola, Uranga, Iraola, Alzaga, Mokoroa, Gorostidi, Zapirain, Barriola ta gaiterakoak.

Donosti'n jaio zan, 1848-IV-27'an, eta San Bizente elizan bataiatu zuten. Valladolide'ko Ikasgu nagusian egin zuen lege-karrera, baiña etzan egundo ere ortan aritu. Idazle-grina zuen gaztetatik, eta orri jarduna dugu bere bizitza guztian: eder zitzaizkion Donosti'ko giroa ta oiturak, eta auk dantzatu zitun aspertzake, lan labor, alai, errez ta gatzek beteak idatzirik. Ango arrantzalea, gau-zaiia, etxekoandrea, ostalaria ta abar erabili oi zitun gaimami. Gimnasia erakutsiz bizi izan, ia bizitza guztian, Donosti'ko Udalezteak ortarako zeukan tokian.

Saboa'ko Amadeo'k Espainia'ko erregetza artu zuenean, aldizkari bat sortu nai izan zuen; baita aren lenengo zenbakian erregearen kontrako bertso zorrotz batzuk argitarazi ere. Asarretu zitzaizkion agintariak eta mugaz arantza iges egin bearra izan zuen. Donibane Lo-hitzun ondoko Ziburur errixoan bizi izan zan, arrezker. Karlisten bigarrenengo gudan donostiar askok anka egin zuen Prantzioko eskual uri artara; eta an, alkar poztuzteko noski, El Trueno izeneko lagunartea osatu zuen Soroak eta lagunak. Bertan zan Toribio Alzaga ere. Alkate artan antzertuzteko osatu zuen Soroak bere lenengo antzerkia ots, «Iriyarena»: erderaz egiña izanik ere, ba-ditu euskerazko zatitxoak, eta txit atseingarririk izan zitzaien guztia, Donosti'ko oiturak bizi-bizi jartzen zitulako.

Anai arteko guda ostein, Donosti'ra itzuli zan berriz ere. Ta lengo tokian gimnasia erakusten sarturik, ementxe sortu zuen, 1878'an, Gazte-Alkate bat, Donosti'ko aundiki familiarik onenetariko gazteak bertora erakaririk. Eta auk lagunduta, 1878-V-12'an eta 19'an, Teatru Zarean, eman al izan zuten «Iriyarena», musikaz ta lauki berriz ornidua. Oso baztertua zegoen euskera, ta ikusleak, euskeraz itz egiten entzunik, trunoi antzeko txalo-zartak joazi zituzten.

Andik laster asi zan Soroa bere antzerkiak euskera utsean eratu-tzen. Eta, naiz ta Gabon zeriaila izan aurretik agertua, Anton Kaiku dugu onako lendabizkioa. Ondotik etorri ziran: Au ostatuba! (1884), Lapurrak! Lapurrak! (1884), Alkate Berriya (1885), Barenen Arra (1886), Urrutiko Intxaurreak (1886), Gorgonioaren Estuasunak edo Bol-tasa galdu (1888), Abek itzillubak! (1894), Ezer ez ta festa (1889), Bañan zein naiz ni?, Auxen da aguna ta beste batzuk.

Idazle oparotsua genduan Soroa. Ta antzerkiz landa, beste zer asko aizatu zitun euskeraz ta erderaz. Itz-lauz ta poezis, orduko paper guztietan ageri zaigu aren zerbait. Lan oietatik batzuk bildu ta Azak eta naste deritzan liburu bi argitara ekarri zitun; biak Donosti'n, Baroja'ren etxean, 1894'an lenengoa ta 1895'n bigarrena. Jose Cola ta Goiti'ren La emigración basco-nabarra euskerara itzuli ta Euskal-Na-paieren joaera edo emigrazioa izenez azaldu zuen (Donosti, 1885). Baita biribildu zitzigun, esan dugunez, ainbat bertso lan zirtolari ere. Az-kenez, ordea, erderaz idatzu zitun teatruurako La Concha ta La bella Easo, donostiar kutsuz aseak biak.

Teatrugille azkar au il zanean, or, 1902-VII-20'an, Prantzioko Lopez Alen'ek, T. Alzaga'k eta Praxedes Diego Altunak batez ere, artikulu ohoregarriak idatzi zituzten ura goresiz. (Ikus Euskal-Eria, XLVII-garren alea).

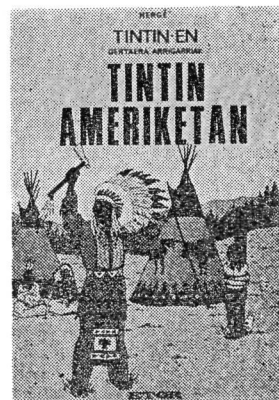
Pepe Artola'k onela: «Ori izan da, ogei ta hamar urte abetan, Aitoren izkerari gogoz jarraitu diona, azalduaz gazte oso trebe ta bikañak aundi edo gizon egitera... Umoria, borondata eta farra zan dana. Biltokian euskerazko moldaera eta gintzak orrek lenbiziko azaldu zituen; gazteari oñez edo lenengo pausok berak erakutsi zitzigun. Amaika izerdi eta ernegazio izan du gugatik, eta ala ere beti parra españetan».

Eta Ibon Sarasolak gaur: «Euskal teatro modernoaren aintzindari... Arrakata haundiko teatro single, erraz eta barre-arabizko (1894)» (Euskal literaturaren Historia, 115'garren orrialdean).

Ark ercin zuen, bai, azia, gaurko euskal teatruarena noski.

A. ONAINDIA

TINTIN AMERIKETAN

Zoragarria benetan ETOR-ek umeentzat atera duen ipuin liburu berria. TINTIN AMERIKETAN, alajaila! Osaba amerikanoz artuko dute, noski, ainbeste euskaldun Ameriketan dituen lur ontako umeak.

Amabost izkuntzetan eman da TINTIN amerikanoaren berri: Alemana, Amerikanaz, Brasileraz, Danesez, Filanderaz, Frantzesaz, Gaztelaniaz, Eberkeraz, Holandesez, Italianoz, Japonesez, Katalanez, Potugesez, Suekoz eta Turkeraz, Orain aldan, berriz, euskeraz.

Begi ona izan du ETOR-ek TINTIN eukeratzetakoan. Ezin eta egokiagoa umeentzat. Tintin ez da mutiko alfer bat. Ez die sorginiei laguntzarik eskatzen estuasunetarik ateratzeko. Eragozpenak gailentzen daki. Beti asmatzen du bide arrigarrien bat zulozik ateratzeko.

Utsumo aundi bat betetzera dator TINTIN-EN GERTAERA ARRIGARRIAK direla bide. Au da lehen alea, baiña gehiago ere izanen dira. Txukun argitaratutako liburu dugu bal margoz, bal izkiz eta bai euskeraz. Benetan euskera erraza eta egokia aurrerant. Ala aitortu digute irakurri duten umeak. Ipuin osoa, asl eta buka, dakarren ipuina da gaitera. Eta aurkak asi eta buka osoa irakurri nahi izaten du ipuina, ez ale batean zati bat eta gailentzekoak beste ale batzutan.

Garasti samerra da: 150 pezeta. Baiña ez ain garestia illobari oparitzo bat egin nahi dion osaba amerikanoarentzat. Oso onartua izango dela uste dugu lkastoletan ere. Errazaz gaitera bai baiditu euskera batzutan ikutuak.

TINTIN AMERIKETAN - Etor.

IRAOLA